

TYČIA IŠKRAIPYTŲ ASMENINIŲ PARAŠŲ TYRIMAS

Doc. dr. Hendryk Malevski

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedra, Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 46 11
Elektroninis paštas krk@ltu.lt

Anelė Žalkauskienė

Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lvovo g. 19^a, 2600 Vilnius
Telefonas 72 30 19

Pateikta 2000 m. rugsėjo 22 d.

Parengta spausdinti 2000 m. lapkričio 9 d.

Recenzavo Lietuvos teismo ekspertizės centro direktorės pavaduotojas dr. V. Jankauskas ir Lietuvos teisės universiteto mokslo prorektorius doc. dr. E. Kurapka

S a n t r a u k a

Straipsnyje išanalizuoti dviejų eksperimentinių tyčia asmenų iškraipytų parašų tyrimų rezultatai.

Apibendrinę tyrimų medžiagą, išskyrėme du parašų pakeitimo tyčia būdus: 1) kai parašas iškraipomas taip, kad iš jo požymių matyti asmens siekimas suteikti jam netikro parašo vaizdą ir 2) kai pasirašoma taip, kad ekspertas asmens iš tikrųjų kraipytus parašus gali interpretuoti tik kaip variantus, kadangi ekspertiniais būdais įrodyti, kad jie iškraipyti, negalima.

Straipsnyje analizuojamos tyrimo metu nustatytos 3 didelės grupės požymių, kurie keičiasi, kai žmonės iš tikrųjų iškraipo savo parašus. Remiantis šiais požymiais, aptarti tokių objektų ekspertinio tyrimo ir medžiagos parengimo ekspertizei ypatumai.

Ižanga. Problemos aktualumas

1997–1999 m. mes atlikome du eksperimentinius tyrimus, kai asmenys tyčia iškraipo savo parašą. Iš viso ištyrėme beveik 1000–čio asmenų parašus. Pagrindinė pirmojo tyrimo sąlyga buvo visiška laisvė. Pasirašantieji galėjo kraipyti savo parašus kaip sugebėdami, – nebuvo jokių jų fantazijos apribojimų. Antrojo tyrimo sąlygas sugriežtinome. Kaip ir reikėjo tikėtis, rezultatai labai priklausė nuo eksperimento sąlygų. Ir būtent rezultatų pobūdis lėmė tolesnės parašų analizės kryptis.

Tyčia asmens iškraipytus savo parašus rašysenos ekspertai laiko vienu iš sunkiausių šios ekspertizės objektų. Buvusios Tarybų Sąjungos kriminalistai šiuos objektus tyrė gana epizodiškai, kadangi tuo metu jie buvo palyginti reti. Tarp negausių senesniųjų šios srities darbų [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7] minėtinas ir vienas, prieš dvidešimt metų paskelbtas Lietuvoje išėjusiame mokslo darbų rinkinyje [3]. Lietuvos ekspertų praktikoje tokių objektų labai pagausėjo pastaraisiais metais. Jų būna pirkimo–pardavimo bei turto užstatymo sutartyse, bankų bei muitinės dokumentuose. Be to, šiuos parašus neretai kraipo įtariamieji ir kaltinamieji, duodami eksperimentinius pavyzdžius. Šių objektų tyrimo praktika mūsų šalyje neapibendrinta. Labai galimas daiktas, kad neretai ekspertai jų tiesiog neatpažįsta: netikrina versijos, kad parašas galėjo būti iškraipytas paties asmens, arba nemoka vertinti lyginimo metu nustatytų tokio parašo sutapimų bei skirtumų. Labiausiai tikėtina išvada tokiais atvejais – „nustatyti negalima“. Kaip rodo mūsų kolegų Rusijoje daryti apibendrinimai, į tokius klausimus

ekspertai neatsako dažniau negu į kitus sudėtingus klausimus ir dažniau, negu tirdami kitus objektus, padaro neteisingas išvadas [8]. Net tada, kai iš bylos aplinkybių yra žinoma, kad dokumente asmuo galėjo pasirašyti, tyčia iškraipydamas savo parašą, sutapimų ir skirtumų įvertinimas yra problemiškas, kadangi trūksta metodinės medžiagos. O rimtesnė šios srities metodinė medžiaga jau bibliografinė retenybė [9].

Kad ši tema per mažai nagrinėta ne tik pas mus, sužinojome 1998 m. birželio 17–19 d. Vroclavo universitete vykusiame VIII tarptautiniame rašysenos tyrimo simpoziume, kuriame skaitėme pranešimą. Jame apibendrinome savo pirmojo eksperimento rezultatus [10, p. 143–151]. Iškraipytų asmeninių parašų tyrimo problemas šiame simpoziume nagrinėjo ir vokiečiai [11, p. 5–8]. Taigi galėjome palyginti eksperimentų rezultatus, o vėliau juos aptarti. Tai, kad vokiečių ir mūsų gautų rezultatų aptarimas pasirodė vertas dėmesio Italijos grafologų asociacijos žurnalui [12, p. 18–20], skaitomam daugelyje pasaulio šalių, rodo, kad mūsų nagrinėjama tema yra įdomi ir plačiau mąstantiems rašysenos tyrimo specialistams, ne tik teismo ekspertams. Taigi galbūt įdomi ne tik kaip praktinė, bet ir kaip teorinė.

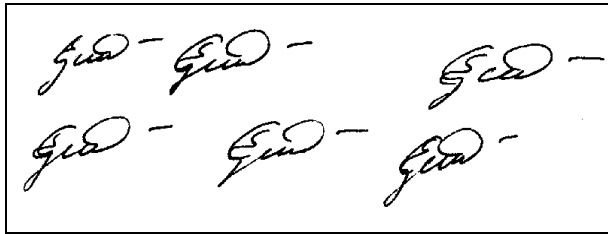
Nagrinėdami šiuos klausimus, be abejo, susipažinome ir su naujaisiais Rusijoje paskelbtais darbais šia tema [8; 13]. Šie, naujesnieji, tyrimai yra neabejotinai aukšto teorinio lygio. Jų pagrindu sukurta netradicinė metodika [13] remiasi kiekybiniais sutapimų ir skirtumų vertinimo kriterijais, ir jeigu ji tokia patikima, kaip tvirtina autoriai, tai puiku. Deja, tradicinės ekspertizės metodinių rekomendacijų ir naujaisiuose darbuose nedaug. O pagrindinė eksperto problema mūsų nagrinėjamais atvejais yra atskirti paties asmens iškraipytą parašą nuo kito žmogaus suklastoto jo parašo. Ir be visapusiškos objekto analizės pirmiausiai tradiciniais metodais šios problemos neįveiksi.

I. Kraipymas tyčia ar variantiškumas?

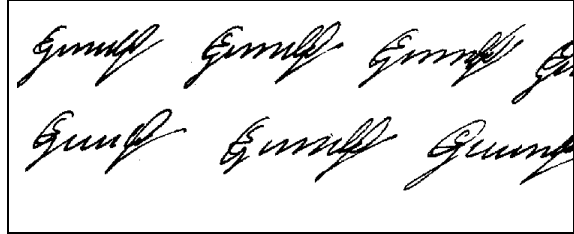
Tyčia iškraipytu parašas laikomas tada, kai asmuo, pasirašinėdamas savo parašu, siekia jam suteikti netikro parašo vaizdą. Konkretesnio tokio parašo apibrėžimo nėra. Nustatydamas, kad asmuo pats iškraipė savo parašą, ekspertas atsako į du klausimus: identifikuoja pasirašiusį ir įrodo, kad jis pasirašė, tyčia keisdamas savo įprasto parašo požymius. Tokioje situacijoje jis turi žinoti: 1) tradiciniais būdais nustatomus požymius, kurie keičiasi, kraipant savo parašą; 2) tokių pasikeitimų dažnumą ir 3) lyginamosios medžiagos reikalavimus tiriant tokį objektą.

Išanalizavę eksperimentinę medžiagą, mes išskyrėme du ligi šiol literatūroje, atrodo, neaptartus parašų pakeitimo tyčia būdus, kurie gali būti reikšmingi norint patikslinti asmens iškraipto parašo sampratą. Pirmia, parašas iškraipomas taip, kaip tradiciškai suprantamas iškraipytas parašas: tai, kad pasirašant jam buvo siekta suteikti netikro parašo vaizdą, ekspertas gali įrodyti. Antra, jo iškraipymas neatitinka tradicinės paties asmens iškraipto parašo sampratos: jam buvo siekta suteikti netikro parašo vaizdą, tačiau ekspertas negali to įrodyti, nors ir identifikuoja pasirašiusį. Ši situacija galutinai išaiškėjo antrojo tyrimo metu. Pradėsime nuo jo.

430 tyrime dalyvavusių asmenų buvo paprašyti pasirašyti savo asmeniniais parašais, tyčia pakeistais tiek, kad to nepastebėtų jų parašą atpažįstantys žmonės, ir vis dėlto, kad vėliau būtų pagrindo neigti savo parašo tikrumą. Pasirašinėjama buvo 5–10 minučių pasitreniravus. Šių asmenų rašysena ir įprasti parašai buvo aukšto ir vidutinio išlavavimo, parašai – raidinės, mišrios ir neraidinės sandaros. Eksperimento metu lyginti visi asmenų įprastų ir tyčia iškraipytų parašų bendrieji požymiai, tarp jų rašymo tempas, nuolinkis, įbėgis, dydis ir, žinoma, transkripcija: parašo trumpinimas, ilginimas, sandaros pakeitimai, kai raidinės transkripcijos parašai pavirsta mišrios transkripcijos parašais ir pan. Buvo analizuoti specialiųjų požymių pasikeitimai, pavyzdžiui, atskirų didžiųjų ir mažųjų raidžių bei neraidinių elementų konstrukcijų pasikeitimai. Nebuvo tirtas spūdis. Tai – ypatingas požymis, kuriam reikia atskiro tyrimo.

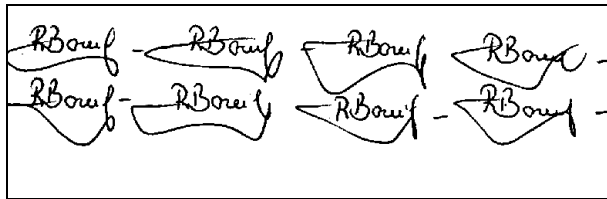
a)

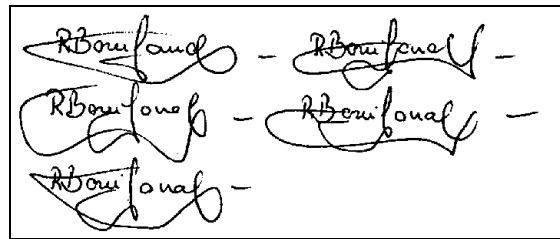
b)

E. G. parašai: a) įprasti, b) iškraipyti: pailginti ir su pakeistomis pabaigomis

Apibendrinus tyrimo rezultatus, nustatyta, kad rašymo tempas buvo lėtinamas, kartais, sulėtinus tempą, pažemėdavo judesių koordinacija, tačiau buvo pasirašyta ir natūraliai lėtesniu tempu. Nuolinkio pakeitimų atliekant antrąjį tyrimą nustatyta mažiau negu pirmojo metu (apie kurį kalbėsime), matyt, todėl, kad pasikeitęs nuolinkis labai pastebimas, gi buvo nurodyta, kad parašo iškraipymų turi nepastebėti jį žinantys asmenys. Įbėgis buvo didinamas ir mažinamas. Patys parašai buvo ilginami ir trumpinami, didinami ir mažinami. Nustatyta daug ir gana įvairių specialiųjų požymių pakeitimų raidinėje ir neraidinėje parašų dalyse. Kitų pakeitimų čia neaptarinėsime, kadangi apie tai bus kalbama vėliau. Įvertinę parašus, kuriuose nustatyti aprašyti pakeitimai, pamatėme, kad visus šiuos parašus galima laikyti tiesiog įprastų parašų variantais. Taigi, paprašyti pakeisti savo parašą, asmenys ne tik žemino judesių koordinaciją, kaitaliojo vietomis monogramos raides, keitė užraito sandarą, bet ir pasirašinėjo kitu, retesniu, savo parašo variantu arba spontaniškai sukūrė tokį parašą, kurio specialistui neįmanoma interpretuoti kitaip, kaip varianto. Štai taip labai sudėtingu laikomas tyčia iškraipytų asmeninių parašų tyrimas atvėrė visai netikėtus aspektus.

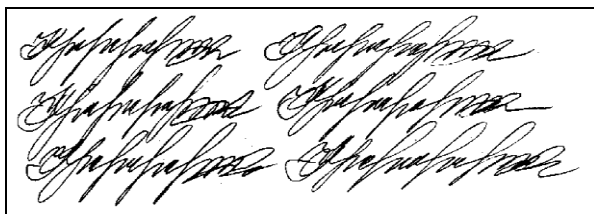
a)

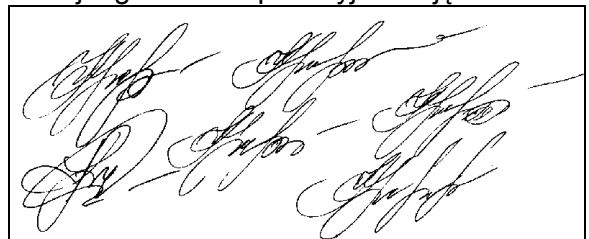
b)

R. B. parašai: a) įprasti, b) iškraipyti – pailginti

Rašysenos ekspertai (ir ne tik jie) žino, kad vieni žmonės pasirašinėja daugmaž vienodai (nevariantiškai), kiti gali pasirašyti labai įvairiai: raidinės ir neraidinės transkripcijos parašais, dideliais ir mažais, vidutiniu tempu ir labai greitai, dešiniu nuolinkiu ir vertikaliai. Tai priklauso nuo situacijos, jų nuotaikos ir pan. Kelių ryškiai tarpusavyje besiskiriančių parašų variantų buvimą paprastai nulemia tokie veiksniai: a) įprasto parašo transkripcijos sudėtingumas, b) nevienodas parašo skilties dydis skirtinguose dokumentuose, c) dokumento svarba. Kiekvienas iš šių faktorių gali veikti atskirai ir jie gali būti tarpusavyje susiję.

a)

b)

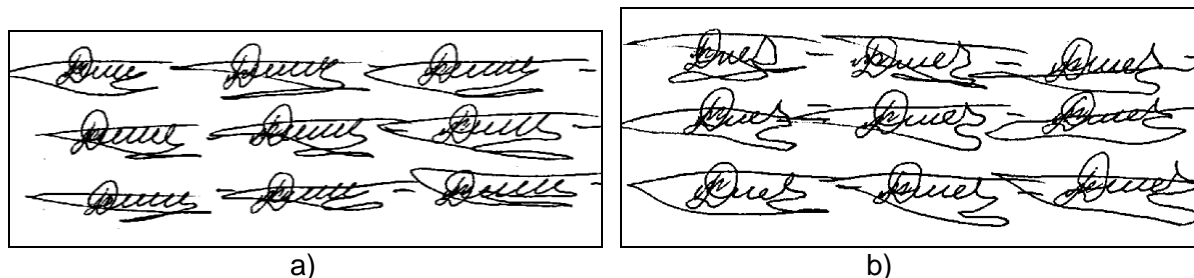
I. K. parašai: a) įprasti, b) iškraipyti: sutrumpinti ir su pakeistomis pabaigomis

Daugiausiai variantų turi asmenys, pasirašantys ilgais ir sudėtingos sandaros parašais [14]. Jie juos trumpina, pasirašydami neilgose skiltyse arba tiesiog nesvarbiuose dokumentuose, ir trumpina, ir supaprastina skubėdami, rašo visą ilgą, sudėtingą parašą, kai nori parodyti jo įmantrumą ir grožį. Toks variantiškumas yra išlavintų parašų pastovumo pasireiškimas, tarsi kita pastovumo pusė.

Ekspertas būtinai turi įvertinti variantiškumą, kiekvieną kartą apžiūrėdamas lyginti pateiktus parašų pavyzdžius. Tokiais atvejais jis susiduria su neginčytiniais, „neekvestionuojamais“ parašų variantais. Variantai įvairiais būdais skirstomi ir grupuojami. Išskiriamos jų grupės pagal transkripciją: raidinės, mišrios ir neraidinės transkripcijos parašai variantai; pagal parašo ilgumą: visa pavardė ir sutrumpintas jos variantas, labiau ir mažiau sutrumpinti variantai. Skirstoma ir pagal bendruosius požymius: tempą, nuolinkį, įbėgį, dydį, pagal labiausiai į akis krentančius specialiuosius požymius, pavyzdžiui, pirmųjų raidžių konstrukcijas ir pan. [15; 16].

Taigi didelė dalis mūsų antrojo eksperimento parašų buvo tokie, kokius specialistai vertina kaip variantus pagal jau aptartus požymius: sulėtinti, pailginti, sutrumpinti, padidinti, sumažinti ar panašiai pakeisti įprasti parašai. Juos laikyti iškraipytais galima tik žinant, kad rašantysis turėjo tikslą tyčia pakeisti savo asmeninį parašą. Vadinasi, jie teisingai laikomi iškraipytais tik eksperimentinėje medžiagoje. Jeigu taip bus iškraipytas tiriamasis objektas atliekant ekspertizę ar eksperimentiniai pavyzdžiai, nebus galima įrodyti, kad jie iškraipyti, kadangi tokie objektai neturi jokių neįprasto pasirašymo požymių. Tai toks kraipymas, kurį galima įrodyti, tik pirma įrodžius, kad asmuo turėjo tikslą savo parašą iškraipyti, t.y. įrodyti ne ekspertiniais būdais.

Kita vertus, mūsų analizuojami iškraipyti parašai lengviau identifikuojami, o eksperimentinių parašų iškraipymas nebūtinai turi tik kliudyti tirti, jis gali netgi netiesiogiai padėti ekspertui apsispręsti.

D. M. parašai: a) įprasti, b) iškraipyti: sulėtintas tempas

Taip mes iš dalies radome atsakymą į klausimą, kodėl ekspertinėje praktikoje taip dažnai aptinkame išvadą, kad pasirašyta, tyčia iškraipius savo parašą. Netgi apie iškraipytus eksperimentinius parašų pavyzdžius ekspertai aktuose nurodo labai atsargiai, o dažnai linkę visai nutylėti. Nors apskritai jie pripažįsta, kad eksperimentiniai parašų pavyzdžiai kraipomi dažnai.

II. Parašų pakitimai tyčia juos kraipant

Didžioji dalis iškraipytų pirmojo bandymo parašų buvo tokie, kokie tradiciškai ir laikomi iškraipytais, kurių nesupainiosi su variantais. Dabar, atlikus abu tyrimus, galima kategoriškai tvirtinti, kad tam didelės reikšmės turėjo eksperimento sąlygos.

Pirmojo eksperimento metu 560 Lietuvos teisės universiteto studentų buvo paprašyti pateikti rašysenos pavyzdžių bei pasirašyti savo įprastu parašu ir laisvai iškraipytu savo parašu. Tyrime dalyvavę studentai buvo išklause kriminalistinės rašotyros pagrindų kursą, t.y. žinojo, iš kokių požymių ekspertas nustato pasirašiusį asmenį. Laisvai kraipyti savo parašą buvo nuspręsta dėl tokių priežasčių:

- 1) pasikeičia daugiau taip kraipomų parašų požymių;
- 2) atvejai, kai galima pasirašyti „nekontroliuojamu“ parašu, dažnesni negu kai pasirašoma „kontroliuojamu“ parašu;
- 3) neryškiai pakeitę savo parašą asmenys lengviau ir identifikuojami (kaip matėme anksčiau).

Šiek tiek specialių žinių turintys asmenys buvo pasirinkti dėl to, kad iškraipytų profesionaliau. Jų rašysena ir nekraipyti parašai buvo aukšto ir vidutinio išlavavimo, parašai – raidinių ir mišrių transkripcijų.

Iš 560 studentų 29 pateikė tik savo rašysenos ir įprastų parašų pavyzdžių, – kraipydami nepasirašinėjo. Iš likusių 531 – 38 neiškraipė visiškai, nors pasirašinėjo. Tai rodo, kad 67–iems iš 560 iškraipyti savo parašą nebuvo lengva užduotis. Kiti 493 studentai savo parašus iškraipė, pakeisdami vieną ar kelis požymius (dažniau kelis). Palyginus įprastus jų parašus su iškraipytaisiais, buvo nustatyta: 1) parašų sandaros pakitimų; 2) bendrųjų požymių pakitimų ir 3) specialiųjų požymių pakitimų.

Pirmosios grupės požymiai

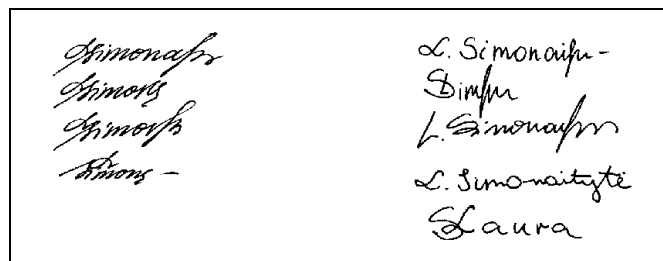
1. Transkripcijos pakitimai:

- raidinis parašas keičiamas mišrios transkripcijos parašu arba atvirkščiai;
- mišrios transkripcijos parašas keičiamas visa pavarde arba beveik visa pavarde (priduriama raidžių);
- rašytinių raidžių pavardė pakeičiama spausdintinių raidžių pavarde;
- mišrios transkripcijos parašas pakeičiamas visu vardu.

2. Pirmųjų parašo raidžių variacijos:

- didžiosios – vardo ir pavardės arba pavardės ir vardo – raidės sukeičiamos vietomis;
- monogramos raidės arba sujungtos vardo ir pavardės raidės rašomos atskirai;
- atskirai rašomos vardo ir pavardės raidės kraipant sujungiamos arba rašoma monograma;
- pirmoji parašo raidė verčiama monograma;
- pridedama vardo raidė.

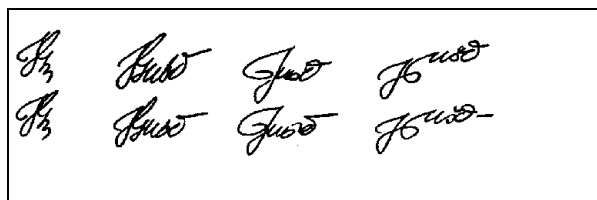
3. Mišrios transkripcijos parašai pailginami arba sutrumpinami.

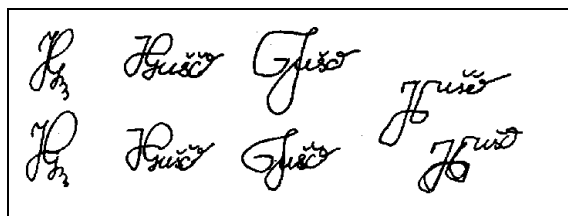
a)

b)

L. S. parašai: a) įprasti, b) iškraipyti: pakeista atskirų raidžių ir viso parašo sandara, pažeminta judesių koordinacija, sulėtintas tempas, pakeistas nuolinkis, įbėgis

a)

b)

J. G. parašai: a) įprasti, b) iškraipyti: sulėtintas tempas, piešti

Antrosios grupės požymiai

4. Sutrinka judesių koordinacija.
5. Sulėtinamas tempas:
  - tempas kiek lėtesnis negu pasirašant įprastu parašu;
  - tempas sulėtėja pasikeitimų vietose, kitur jis įprastas;
  - tempas tyčia sulėtinamas, žeminant judesių koordinaciją.
6. Keičiamas nuolinkis:
  - keičiamas viso parašo nuolinkis;
  - keičiamas tik didžiųjų raidžių, visų raidžių ar neraidinių elementų nuolinkis;
  - keičiamas dešininis į didesnį arba mažesnį dešininį, į vertikalias raides, į kairinį nuolinkį.
7. Parašai padidinami arba sumažinami.
8. Padidinamas arba sumažinamas parašo įbėgis.
9. Keičiamas spūdis: didinamas, mažinamas.
10. Keičiamas rišlumas; jis padidėja, sumažėja arba būna tiesiog kitoks negu įprasto parašo.

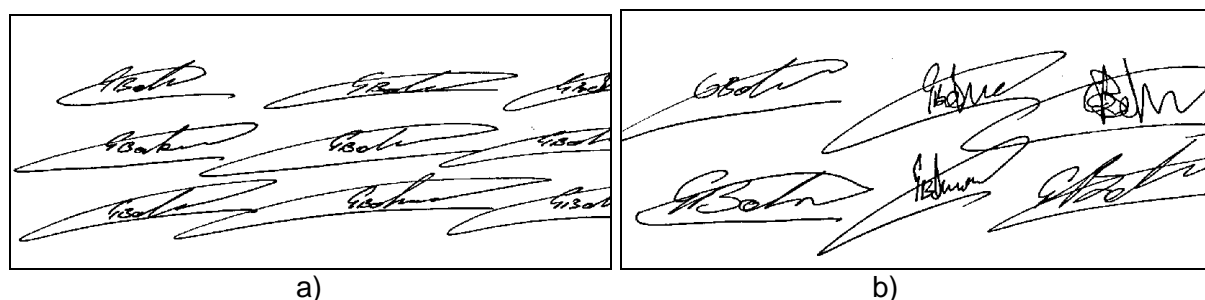
Trečios grupės požymiai

11. Keičiami raidinių ir mišriosios transkripcijos parašų specialieji požymiai (išskyrus pirmųjų parašo raidžių transformacijas, apie kurias jau kalbėta):
  - rašytinės didžiosios raidės keičiamos spausdintinėmis arba į jas panašiomis (viena arba abi);
  - spausdintinės didžiosios keičiamos rašytinėmis (viena arba abi);
  - supaprastintos didžiosios ir mažosios raidės keičiamos mokyklinių formų raidėmis;
  - įmantresnės didžiosios ir mažosios raidės supaprastinamos;
  - rašytinės mažosios keičiamos spausdintinėmis, ypač “b”, “r”, “s”, “v”;
  - vertikaleje išėtos raidės išėšiamos horizontalėje (arba atvirkščiai).
12. Parašuose atsiranda piešimo elementų (paprastai rašant didžiąsias raides).
13. Keičiama mišrios transkripcijos parašų neraidinių elementų forma ir kryptis:
  - kairinės krypties lankiniai elementai keičiami dešininiais arba atvirkščiai;
  - lankinių formų elementai keičiami kampiniais;
  - kilpinė neraidinių elementų jungimo forma keičiama kampine ir pan.
14. Mišrios transkripcijos parašų neraidiniai elementai supaprastinami (pvz., kilpiniais ir kampiniais judesiais sujungti lankiniai elementai pavirsta vingiuota linija).
15. Keičiama parašo pabaiga:
  - visiškai pakeičiamas užraitas;
  - užraitas pakeičiamas iš dalies (paplatinamos kilpos, pailginama vingiuota pabaiga ir pan.);
  - užraitas pradingsta, – parašo pabaigoje lieka prieš jį buvusi raidė;
  - nerašomi įprasto parašo papildomi elementai;
  - pridedami nebuvę papildomi elementai;

– pakeičiama parašo pabaigos kryptis ir kt.

Kai kurie iš nurodytų pakeitimų yra labai reti. Tačiau mes apgalvotai pateikiame tokį išsamų galimų pakeitimų sąrašą, kadangi ekspertui naudinga jų žinoti kuo daugiau. Pasikeitimas, kuris penkiuose šimtuose eksperimentinių parašų pasitaikė vieną kartą, gali pasitaikyti ir ekspertinėje praktikoje. Tai, kad vieni požymiai keičiasi dažniau, kiti rečiau, tėra informacija. Ekspertui gali tekti tirti tokį parašą, kurio pasikeitė keli būtent rečiau besikeičiantys požymiai, ir jokia statistika jam nepadės padaryti išvados.

Iš parašų sandaros pakeitimų tyčia iškraipytiems parašams būdingiausi yra transkripcijos pakitimas, kai mišrios transkripcijos parašas keičiamas visa pavarde, pirmųjų parašo raidžių transformacijos [13] ir kt. 58 parašai iš beveik 500 ištirtų buvo pailginti, 42 – sutrumpinti. Parašai pailginami, priduriant mažųjų raidžių arba po vieną ar daugiau neraidinių elementų. Parašai sutrumpėja, kai sumažėja raidžių ar neraidinių elementų.

G. B. parašai: a) įprasti, b) iškraipyti: pakeistas nuolinkis, parašo pagrindo kryptis, raidžių sandara

Iš bendrųjų požymių pakeitimų reikia aptarti judesių koordinacijos, tempo, nuolinkio, parašų dydžio ir įbėgio pakitimus. Parašų koordinacijos sutrikimų nustatyta 84–iuose parašuose. Vingiutumas ir kampuotumas „sukuriamas“ tyčia, kad parašas atrodytų žemesnės judesių koordinacijos negu yra iš tikrųjų. Kartais koordinacija sutrinka tik pakeitimų vietose, pavyzdžiui, rašant pakeistas pirmąsias raides arba pakeistą užraitą, t.y. fragmentiškai. Sulėtintas tempas nustatytas 106 parašų. Daugelyje šių parašų tempo sulėtinimas susijęs su koordinacijos pažemėjimu, dažnesnis pakeistose parašų dalyse. Tačiau kai kurie tyrime dalyvavę asmenys pasirašė tiesiog lėtesniu tempu negu jiems įprasta, taip pakeisdami viso savo parašo tempą. 88–ių parašų pasikeitė nuolinkis. Nuolinkis keičiamas ir raidinės, ir mišrios transkripcijos parašuose. 54–ių parašai kraipant padidėjo, 39–ių – sumažėjo. Dažniau mažinami ir taip nedideli parašai. Kraipant parašus, kartais pakeičiamas įbėgis: 28–ių parašų jis buvo padidintas, 24–ių – sumažintas.

Tarp specialiųjų požymių pakeitimų pirmiausiai minėtina parašo pabaiga. Iš beveik 500 parašų 209–ių ji buvo pakeista. Keistas tik užraitas, tik papildomi elementai arba ir viena, ir kita. Turint galvoje, kad ne visi parašai turėjo užraitą, tai dažnas pakitimas. 171–o parašo (raidinių ir mišrių transkripcijų) buvo pakeisti įvairūs raidžių specialieji požymiai, tarp jų ir štai šie: 50–ies parašų rašytinių formų didžiosios raidės buvo pakeistos spausdintinių formų ar į jas panašiomis raidėmis, 15–os parašų spausdintinių formų didžiosios raidės buvo pakeistos rašytinėmis (dažniausiai keistos „S“, „Š“, „T“, „V“). Buvo keičiamos ir neraidinės parašų dalys. 43–jų parašų nustatyti neraidinių elementų formos ir krypties pakeitimai, kai kurių iškraipytų parašų neraidiniai elementai buvo supaprastinti.

Taigi tyčia kraipant savo parašus dažniausiai keitėsi raidžių specialieji požymiai, parašo pabaiga ir tempas (buvo lėtinamas).

III. Tyčia iškraipytų parašų tyrimo ypatumai

Išsiaiškinus, kokie požymiai ir kaip keičiasi, aiškėja ir mūsų analizuojamų objektų ekspertinio tyrimo specifika bei lyginamosios medžiagos reikalavimai.

Galimybė identifikuoti savo parašą iškraipiusį asmenį priklauso nuo dviejų dalykų:

- 1) nuo asmens įprasto parašo informatyvumo (jo sandaros, raidžių ir neraidinių brūkšnelių konstrukcijų);
- 2) nuo to, kiek ir kokių požymių pakeista.

Jeigu įprastą parašą sudaro pora raidžių ir neraidiniai elementai, o kraipydamas jį pasirašantysis tik sulėtina tempą ir sumažina įbėgį bei patį parašą, ekspertas sunkiai nustatys, ar tai suklastotas, ar paties asmens iškraipytas parašas. Gi kai parašas raidinis, netrumpas ir jis, pavyzdžiui, padidintas, pakeistas įprastas jo nuolinkis bei specialieji požymiai, kuriuos galima palyginti su rašysenos pavyzdžiais, identifikuoti pasirašiusįjį visai nesudėtinga. Kaip žinome, sudėtingiau yra tirti parašus, kurie atrodo tikri. Klaidos pavojus tokiais atvejais visada yra didesnis negu tiriant parašus, kuriuose yra netikrumo požymių [17, p. 189–194].

Bet koks parašas tiriamas keliais etapais.

Tiriant paties asmens iškraipytus ir kito asmens suklastotus parašus, pirmiausiai suabejojama pasirašymo natūralumu. Suabejoti priverčia tokie požymiai, kaip judesių koordinacijos sutrikimas, sulėtintas tempas, ginčytino parašo ir parašų pavyzdžių dydžio, įbėgio, nuolinkio bei specialiųjų požymių neatitikimas ar kiti požymiai. Jei abejones keliančių požymių nenustatoma, galima klaidinga išvada.

Tolesnis tyrimas priklauso nuo to, ar ginčytino parašo sandara labai panaši į parašų pavyzdžių, ar pasirašyta, tik žinant pavardę. Pirmuoju atveju galima įtarti, kad tai parašo pamėgdžiojimas į jį žiūrint arba iš atminties, antruoju – apie laisvą interpretaciją, kai pasirašantysis nežino arba neprisimena, kaip pasirašo asmuo, kurio parašą jis klastoja. Ir vienu, ir kitu atveju reikia apgalvoti situaciją, kurioje prisireikė ekspertizės, ir įvertinti, ar negalėjo pasirašyti pats žmogus, tyčia iškraipydamas savo parašą.

Pamėgdžiodamas klastotojas stengiasi tiksliai atkurti svetimą parašą” [8], ir todėl daugelio mūsų aptartų požymių tokia paraše tiesiog negali būti, pavyzdžiui, sukeistų vietomis didžiųjų raidžių. Tačiau dalis požymių, apie kuriuos mes kalbėjome, nustatomi ir tiriant pamėgdžiotus parašus. Lyginant juos su tikrais parašais, neretai nustatoma žemesnė judesių koordinacija, lėtesnis tempas, didesnis arba mažesnis rišlumas, viso parašo padidėjimas ir kt. Taigi ekspertui būtina patikrinti dvi versijas: ar už asmenį pasirašyta, pamėgdžijant jo parašą, ar jis pats savo parašą iškraipė. Reikia prisiminti, kad, laisvai pasirašant už kitą žmogų, galimi visai atsitiktiniai suklastoto parašo sutapimai su tikru. Pirmiausiai tai pasakytina apie bendruosius požymius: išlavinimą, pasirašymo tempą, nuolinkį, įbėgį, dydį. Gali sutapti neraidinių elementų rašymo forma ir kryptis, iš dalies netgi parašo sandara, pavyzdžiui, dvi trys raidės ir neraidiniai elementai. Ir šalia kelių tokių sutapimų skiriasi, pavyzdžiui, užraitas. Be abejo, skirsis raidžių sandara. Tokiu atveju ekspertas taip pat turi tikrinti dvi minėtas versijas: ar parašas netikras, ar paties asmens iškraipytas.

Jas tikrinant, reikia labai griežtai laikytis senų metodinių reikalavimų: pirmiausiai palyginti parašą su paties asmens parašais ir rašysena. Ir tik įsitikinus, kad tai ne jo įprasto parašo variantas ir ne jo iškraipytas parašas, lyginti jį su įtariamų asmenų parašais.

Tiriant bet kokį parašą, o ypač tokį, kurio pasirašymo natūralumas kelia abejonių, būtina turėti laisvųjų ir eksperimentinių ne tik parašų, bet ir rašysenos pavyzdžių. Laisvųjų rašysenos pavyzdžių turi būti to paties laiko, kaip pasirašytas tiriamasis dokumentas, ir tiek, kad atsiskleistų rašysenos variantiškumas (rašyta įvairiuose dokumentuose, skirtingomis rašymo sąlygomis). Eksperimentiniuose rašysenos greitraščiu pavyzdžiuose turi būti keliasdešimt kartų parašyti žodžiai su ginčytiname paraše esančiais raidžių junginiais. Jeigu ginčytiname paraše yra spausdintinių ar mokyklinių formų raidžių, tokių turi būti ir pavyzdžiuose. Jeigu didelę ginčytino parašo dalį sudaro neraidiniai elementai, negalima atlikti ekspertizės be specialiai paimtų eksperimentinių parašų pavyzdžių. Juose turi būti keliasdešimt kartų pasirašyta išgalvotų asmenų pavardėmis, panašiomis į pavardę asmens, kurio vardu parašas tiriamas. Labai gerai turėti ir eksperimentinių paties asmens iškraipytų jo paties parašų pavyzdžių. Tokių parašų nelengva gauti, bet visada galima reikalauti. Net paprasčiausio rašysenos objekto tyrimui būtina kokybiška lyginamoji medžiaga. Taigi tiriant mūsų aptariamus, itin sudėtingus objektus, turėti gerai parengtą lyginamąją medžiagą ypač svarbu.

Išvados

Kaip viena sudėtingiausių rašotyros ekspertizės problemų yra minima problema, kaip atskirti paties asmens iškraipytą parašą nuo parašo, suklastoto kito žmogaus. Iškraipytų asmeninių parašų tyrimo problemas nagrinėja įvairių šalių kriminalistai.

Mūsų atlikti eksperimentiniai tyrinėjimai leidžia padaryti tam tikras išvadas:

1. Dalis asmenų keičiant, iškraipant parašus nesugeba iš esmės pakeisti autentiško parašo. Subjekto noro pakeisti savo parašą taip, kad būtų galima kvestionuoti jo autentiškumą, neatsispindi objektyviai pasikeitę bendrieji ir specialieji požymiai.
2. Eksperimentiniai tyrimai leido nustatyti atskirų požymių kraipymo dažnumą.
3. Atlikti tyrimai sudarė pagrindą parengti tyčia iškraipytų parašų tyrimo metodikos pagrindus. Žinant, kokie požymiai ir kaip keičiami tyčia iškraipytų parašų, yra nurodomi lyginamųjų pavyzdžių paėmimo reikalavimai bei analizuojama šitų objektų ekspertinio tyrimo specifika.

LITERATŪRA

1. **Алимова Р.** Исследование подписи при автоподлоге // Сборник научных трудов. Вып. 3. – Ташкент, 1960.
2. **Ароцкер Л. Е., Коновалов Е. П.** Признаки автоподлога подписей // Криминалистика и судебная экспертиза. – Киев, 1957.
3. **Липовский В. В., Хасманене П. З.** Исследование подписи при автоподлоге // Вопросы судебной экспертизы и криминалистики. Вып. 14. – Вильнюс, 1978.
4. **Курбанов Ю. А.** К вопросу распознавания автоподлога // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы. Сб. 5. – Душамбе, 1966.
5. **Солнцева Л. Ф.** Исследование подписей, исполненных с целью последующего от них отказа // Практика криминалистической экспертизы. Информационное письмо № 3. – Москва, 1956.
6. **Чекушев Э. Х.** Особенности исследования искаженных подписей (автоподлогов) // Сборник научных трудов. Вып. 9. – Ташкент, 1972.
7. **Фридман И. Я., Ципенюк С. А.** Исследование умышленно измененных подписей // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 4. – Киев, 1967.
8. **Ефремов В. А., Маркова Л. В., Орлова В. Ф., Ширшкова Н. Ю.** Криминалистическое комплексное исследование подписей, выполненных в необычных условиях (намеренное изменение, подражание, состояние алкогольного опьянения и стресса), в целях установление их подлинности (неподлинности) // Актуальные вопросы судебной экспертизы. – Москва, 1992.
9. **Орлова В. Ф.** Состояние теоретических и экспериментальных разработок в области комплексного исследования подписей и перспективы их развития // Проблемы комплексного криминалистического исследования подписей (материалы научно-практического семинара, Харьков, 29–31 октября 1985 г.). – Москва, 1986.
10. **Malewski H., Źalkauskienė A.** Umyslna falsyfikacja własnego podpisu w celu zakwestionowania jego autentyczności // Problemy dowodu z dokumentu. Materiały VIII Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma 17–19 czerwca 1998 r. – Wrocław, 1999.
11. **Breuer F. J.** Problematyka autorstwa podpisu // Problemy dowodu z dokumentu. Materiały VIII Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma 17–19 czerwca 1998 r. – Wrocław, 1999.
12. **Źalkauskienė A.** A proposito di firme intenzionalmente contraffatte // Attualita grafologica. 1999.
13. **Криминалистическое** исследование подписей, выполненных в необычных условиях (намеренное изменение, подражание, состояние алкогольного опьянения и стресса), в целях установление их подлинности (неподлинности). – Москва, 1994.
14. **Судебно-почерковедческая** экспертиза. Часть II. – Москва, 1971.
15. **Комплексная** методика установления подлинности (неподлинности) кратких и простых подписей. – Москва, 1987.

16. **Судебно–почерковедческая** экспертиза малообъемных почерковых объектов. Выпуск 3. Методика исследования подписей. – Москва, 1977.
17. **Dawson G. A., Lindblom B. S.** An evaluation of line quality in photocopied signatures // Science and Justice. 1998. Vol. 38. Nr. 3.

Investigation of disguised Personal Signatures

Assoc. prof. dr. H. Malevski
Law University of Lithuania

A. Žalkauskienė
Forensic Science Centre of Lithuania

SUMMARY

We carried out two experiments with person's himself disguised signatures in 1997–1999. About 1000 persons' signatures were investigated.

The generalization of investigation data excluded two main methods of disguise of signatures: 1) signature is disguised in such a way that its characteristics indicate person's aspiration to give it image of false signature and 2) when signature is such that expert is able to interpret person's truly disguised signatures only as variants because it is impossible to prove by forensic methods that these signatures are disguised. The article analyses 3 large groups of characteristics, which vary if person really disguised his signatures determined by experiments. Peculiarities of forensic investigation and preparation of material for examination of such objects are discussed in this article on the ground of those characteristics.